

SSAD

Stratejik ve Sosyal Arařtırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Cilt 6, 100. Yılında Büyük Taarruz Özel Sayısı, 30 Ağustos 2022

Volume 6, Special Issue: Great Offensive on 100th Anniversary, 30th August 2022

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Arařtırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 19.06.2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 01.08.2022

DOI: 10.30692/sisad.1132710

MİLLİ MÜCADELE VE BÜYÜK TAARRUZ'A ANADOLULU BİR RUM'UN GÖZÜNDEN BAKMAK

*Looking at the National Struggle and Great Offensive Through the Eyes of a Greek
Anatolian*

Güngör GÖÇER

Dr. Öğr. Üyesi

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-8541-6579

gocer20@hotmail.com

Atıf/Citation: Güngör Göçer (2022), "Milli Mücadele ve Büyük Taarruz'a Anadolu Bir Rum'un Gözünden Bakmak", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 100. Yılında Büyük Taarruz Özel Sayısı, C. 6, 30 Ağustos 2022, s.113-123.

Öz: Osmanlı Devleti'nde uygulanan "millet sistemi" içerisinde yüzyıllarca dillerine, kültürlerine ve dinlerine karşılmadan huzurlu bir yaşam süren gayrimüslimler özellikle 19. yüzyıldan itibaren çıkardıkları ayrılıkçı hareketlerle ülkede yaşanan huzursuzluğun en önemli sebeplerinden birisi olmuşlardır. Bu süreç I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesiyle birlikte son merhalesine girerek Anadolu topraklarındaki en önemli gayrimüslim sınıf olan Rumların devletin içine düştüğü aciziyetten faydalanmak için faaliyete geçmelerine neden olmuştur. Mondros Ateşkes Antlaşması ve Paris Barış Konferansı'nda alınan kararlar sonrasında da Yunanistan'ın İzmir'i işgalinin İtilaf Devletleri tarafından onaylanmasıyla Anadolu'da başlayan Yunan işgali yerli Rumları heyecanlandırmış ve büyük Yunanistan'ı kurma hayallerini canlandırmıştır. İşte bu amaçla yerli Rumlar hem işgali gönülden desteklemişler hem de işgalci Yunan ordusuna gönüllü olarak katılarak Müslüman Türk halkına karşı birçok insanlık dışı muameleyi reva görmüşlerdir. Yapılan zulümlerle ilgili anlatılar romantik bir anlayışın sonucu ortaya çıkan Türk-Yunan dostluğu bağlamında bazı kesimler tarafından görmezden gelinse de bir vakıa olarak anılarda tazeliğini korumaktadır. Biz bu çalışmamızda Anadolu'da başlayan Yunan işgali sürecinde bizzat Yunan ordusu içerisinde yer alan Anadolu Bir Rum'un Manoli Aksiyotis'in anılarından hareketle Yunan ordusunun Büyük Taarruz'la sona eren işgaller sürecinde neler yaptıklarını neler hissettiklerini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler : Millî Mücadele, Yunanistan, Sakarya Savaşı, Büyük Taarruz.

Abstract: The non-Muslims who led a peaceful life in the 'Millet System' applied in the Ottoman Empire without any interference in their language, culture and religion for centuries have become one of the important reasons for the unrest lived because of the separatist movement they made since especially 19th century. This period has reasoned to the Greek's, who were the most important non-Muslim class in Anatolia, going in action to take advantage of the helplessness of the state after the Ottoman Empire's reaching its final stage with its defeat in the First World War. Regarding this aim, local Greeks both supported the occupation wholeheartedly and exposed many inhumane

treatments to Muslim Turkish Folk by voluntarily joining into the Greek army. Even though the narratives about the atrocities committed are ignored by some in the context of the Turkish-Greek friendship that emerged as a result of a romantic understanding, they maintain their freshness in memories as a case. In our study here, through the memories of Manoli Aksiyotis, an Anatolian Greek who personally took place in the Greek Army during the Greek occupation which started in Anatolia, we will try to present what he did and felt during the Greek Army's occupations' period that ended with the Great Offensive with his memories.

Keywords : National Struggle, Greece, Sakarya Battle, Great Offensive.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyıl macerası, yıkılışıyla sona eren kısa bir zaman aralığında, çok büyük, sarsıcı ve yıpratıcı olaylar dizisine sahne olmuştur. Önce iç siyasette ittihatçı kalkışma başarıya ulaşarak Meşrutiyet'in ilan edilmesi sağlandı. Ardından (1909) payitahtta başlayan 31 Mart isyanı ve akabinde bu isyanın bastırılarak II. Abdülhamid'in hâl edilmesiyle ittihatçıların yönetme erki üzerinde etkisi ve gücü her geçen gün artarak Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam etti. İç siyasette yaşanan bu baş döndürücü değişim önce Trablusgarp Savaşı ardından Balkan Harbi ve son olarak da I. Dünya Savaşı'yla birlikte dış siyasette de görüldü. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilgiyi kabul ederek imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması aslında bir devrin sonunu ve yeni bir başlangıcı ifade etmekteydi. (Savaş Açıklkaya, 2014)

Osmanlı Devleti imzaladığı ateşkes anlaşması bağlamında İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlandığında yönetim, ordu, halk ve aydınlardan farklı farklı tepkiler ve sesler yükselmeye başladı. Bu farklı sesler özünde işgallere boyun eğmek ya da işgallere karşı tepki gösterip direnmek şeklinde ortaya çıkmıştı. Dönemin keşmekeşi içerisinde hangi düşüncenin doğru ve başarılı olacağını tahmin etmek zordu. Zira işgallere boyun eğip barış anlaşmasında daha iyi şartlara kavuşma düşüncesini savunanlar ülkenin yıllardır yürüttüğü savaşlarda kaybettiği insan sayısını, uğradığı maddi kaybı ve yeni bir savaşı sürdürme takati olmayan Müslüman Türk halkının içinde bulunduğu yokluğu göz önüne alarak yeni bir mücadeleyi ittihatçıların macera arayışı olarak değerlendirmekteydiler. Buna karşılık işgallere karşı direnip ülkenin ve milletin bağımsızlığını savunanlar ise esaret altında yaşamaktansa mücadele ederek başarıya ulaşmayı, bu mümkün olmazsa da bu uğurda şerefli bir ölüm fikrini daha değerli bulmaktaydılar. İşte Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketi böylesi bir düşünsel bulanıklık içerisinde ortaya çıktı. (Göçer, 2021, s. 371-384)

Millî Mücadele hareketi Doğu, Güney ve Batı cephelerinde işgallerle mücadele etse de savaşın asıl yükü Batı cephesindeydi. Batı cephesindeki mücadeleler Paris Barış Konferansı sonrası bölgede Yunan işgaline izin veren bir sonuç ortaya çıkarınca 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmir'i işgale başladılar. Ancak bu işgal Yunanlılar için sadece İzmir'in alınması düşüncesi ile sınırlı olmayıp Batı Anadolu'nun tamamını ve hatta mümkünse İstanbul'u da alarak Büyük Yunanistan'ın kurmak gibi yayılcı bir düşüncüyü de barındırıyordu. İşte bu düşüncelerle İzmir'in işgali ile birlikte başlayan Yunan işgaline karşı öncelikle bölge halkı efelik kültürünün bir sonucu olarak kurduğu çetelerle direnmeye ve işgalleri yavaşlatmaya çalıştı. Ancak düzenli birlikler karşısında çete anlayışı ile örgütlenmiş iyi niyetli teşkilatların başarılı olmasını beklemek gerçekçi bir tavır değildi. (Arı, 2014, s. 4)

Batı cephesinde işgallere karşı mücadele devam ederken Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması ve ardında gerçekleştirdiği Havza Genelgesi, Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri Millî Mücadele hareketinin örgütlü bir mücadeleye dönüşmesine zemin hazırlamış ve Ankara'da 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisinin (BMM) kurulmasıyla da bu süreç tamamlanmıştır. BMM bundan sonra işgallerle mücadeleyi yürütmek için düzenli orduya geçiş yapmış ve Batı Cephesi komutanlığına Ali Fuat Paşa atanmıştır. Böylece artık Millî Mücadele hareketi örgütlü bir yapıya dönüşerek emir-komuta zinciri içerisinde düşmanla mücadeleye başlamıştır. Bu çerçevede Batı Cephesinde I. ve II. İnönü savaşlarının kazanılması hem düzenli orduya duyulan güveni arttırmış

hem de halka moral vermiştir. Ancak bu iki galibiyetin ardından yaşanan Kütahya-Eskişehir savaşının kaybedilmesi genel bir tedirginliğe neden olmuş ve ordu Sakarya nehrinin doğusuna çekilmiştir. Bu gelişme üzerine TBMM’de başlayan tartışmalar sonucunda M. Kemal’in başkomutan olarak ordunun başına geçmesine karar verilmiştir. M. Kemal kendisine verilen yetkiler çerçevesinde orduyu yeni bir savaşa hazırlamak için Tekalif-i Milliye emirlerini yayımlayarak ordunun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Hazırlıkların başlamasından kısa bir süre sonra yapılan Sakarya Savaşı’nın kazanılmasıyla birlikte halkında, askerlerinde, komutanlarında morali düzelmiş ve geleceğe ümitle bakmaya başlamışlardır. Yaklaşık bir yıl süren hazırlık sürecinden sonra başlayan Büyük Taarruz’la birlikte Yunanlıların bozguna uğrayarak geri çekilmesi Anadolu’da yokluklar içerisinde başlayan mücadelenin zaferle sonuçlandırılmasının ilanı olmuştur. (Sarısaman & Üçüncü, 2016)

Bu süreçte Anadolu’da yaşayan Müslüman Türk halkının işgaller ve mücadeleler sürecinde neler çektiğini yapılan mücadelelere karşı nasıl bir tavır takındığı birçok çalışmada ele alınmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı’ndan Millî Mücadele’ye ve Yunanlıların İzmir’i işgallerinden Büyük Taarruz savaşında yenilerek geri çekilmelerine kadar giden süreçte Anadolu’da yaşayan Osmanlı vatandaşı Rumların tavırlarının ve düşüncelerinin neler olduğu üzerinde pek durulmamıştır. Biz bu çalışmamızda Ege Bölgesi’nde yaşayan bir Rum’un Manoli Aksiyotis’in anılarını edebi bir dil kullanarak anlatan Dido Sotiriyu’nun orijinal adı “Kanlı Topraklar” olan ancak dilimize çevrilirken “Benden Selam Söyleyin Anadolu’ya” olarak değiştirilen eserinden hareketle Millî Mücadele ve Büyük Taarruz’a bakışlarını ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken Millî Mücadele dönemi ve sonrasında yaşananlardan hareketle romantik bir dostluk yaklaşımı sergileyerek Türk milliyetçiliğinin yaklaşım tarzını eleştiren hatta eleştirmeninde ötesinde suçlayıcı bir dil kullanan tavrın varlığını da gözden kaçırmamak gerekir. Bu tek taraflı bakış açısı Anadolu’da Osmanlı vatandaşı Rumların ve işgalci Yunan askerlerinin Müslüman Türk halkına uygulamış oldukları vahşeti görmezden gelmektedir. Belki de bu eksikliğin nedeni bu çerçevedeki anlatıların hep bize ait olması buna karşılık işgalcilerin ve yerli Rumların neler yaptıklarını anlatmamaları, eksik anlatmaları veya onların anlatımlarının görmezden gelinmesidir. Ancak D. Sotiriyu’nun M. Aksiyotis’in anılarından hareketle eserinde ortaya koyduğu anlatı işgaller sırasında Müslüman Türk halkına nasıl eziyetler yapıldığının eziyetleri yapan tarafa mensup olan kişiler tarafından anlatılması bakımından önemlidir. (Sotiriyu, 1997)

I. Dünya Savaşı ve Rumlar

I. Dünya Savaşı öncesinde Anadolu’da Türkler ile Rumlar arasında savaş dönemleri dışında da sorunlar yaşansa da iki toplum birbirini tamamlayarak aynı topraklarda varlıklarını uzun yıllar boyunca sürdürmüşlerdir. Balkan Harbi sonrası Balkanlarda Türklere karşı yapılan zulümler¹ Anadolu’daki Rumlara karşı olumsuz bir tepki yaratmıştı (Sotiriyu, 1997, s. 64). Ama bu sistematik veya organize bir tepkiden ziyade kısa süreli bir tepkiydi. Ancak iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti geçmiş tecrübelerin ışığında Anadolu’nun ulusal bir homojenliğe sahip olmasının faydalı olduğunu düşünüyordu. Bu düşüncenin etkisiyle Balkan Harbi sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti, Bulgaristan ve Yunanistan ile anlaşarak gönüllülük esasıyla karşılıklı olarak nüfus göçünün yapılması için görüşmeler yaptı. Bu konuda anlaşmaya varılmasından sonra 1914’te karma bir komisyon kurulmasına bile karar verildi. Ancak bu sırada çıkan I. Dünya Savaşı bu girişimi sonuçsuz bıraktı (Oran, 1986, s. 46).

¹ Kastro Köyü’nde cuma günü Kaptan Ziku Camii’nin önünde topladığı Müslüman Türklerden Balkan Harbi’ne katılıp Osmanlı ile savaşacağını söyledi. Bunun içinde köydekilerden para istedi. Ancak Kastro Köyü’ndeki Türklerin dindaşlarımızla savaşmanız için size yardım etmeyiz sözü üzerine Kaptan Ziku çetesine ateş emri verdi ve yaklaşık yetmiş tane Türkü katledip köyü de ateşe verdiler. Kemal Yalçın, Emanet Çeyiz, İstanbul 2014, s. 178. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör Göçer, Balkan Harbi sonrası Bir Özeleştirme Örneği Olarak “Kırmız ve Siyah Kitap 1328 Faciası”, Tyb Akademi, Balkan Savaşları’nın 100. Yılında Büyük Göç ve Muhaceret Edebiyatı, s. 73-91; Güngör Göçer, Balkan Harbinde Yaşanan Zulümlerin Millî Bilincin Oluşmasına Etkisi, Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri, Isparta 2012, s. 63-69.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda Almanların yanında katılması ile birlikte ülke uzun yıllar huzur yüzü göremeyecekti. Artık eli silah tutan herkes askere alınmıştı. Bu uygulama kapsamında gayrimüslimler de silahlı hale alındılar. Ancak ülkede gayrimüslimlere fazla güvenilmediği için onlar daha çok geri hizmetler için kurulan Amale Taburları'nda çalıştırıldılar (Mutlu, 2007). Aslında Osmanlı Devlet adamlarının gayrimüslimlere karşı gösterdikleri güvensizlik pek de yersiz sayılmazdı. Örneğin Manoli Aksiyatis ülkede daha huzursuzluklar çıkmadan önce papazların "*Zaman geliyor... Taş kesilen kral yeniden canlanacaktır.*" dediğini ifade ediyor. Bu sözlerin kendilerinde "*ovamızla dağlarımızı Yunanistan'la birleşmiş görmek özlemi uyanırdı içimizde. Köyümüzde hiç Türk olmadığı ve bazen kendi aramızda bile Türkçe konuştuğumuz halde, Yunanistan sevgisi yüreğimizde sönmez bir ateş gibi yanardı.*" diyecek kadar milliyetçilik duygusunun Anadolu Rumları üzerinde etkili olduğunu açıkça ifade etmektedir (Sotiriyu, 1997, s. 17-18).

Rumlar M. Aksiyatis'in de ifade ettiği gibi milliyetçilik düşüncesinin kendilerine verdiği hazla hep Yunanistan ile birleşme arzusu taşırken bir taraftan da yaşadıkları topraklarda kendilerine karşı bir düşmanlığın olmadığını, Türklerle birbirlerine bayram ziyaretleri yaptıklarını, birbirlerine korkusuzca konuk olduklarını beraber yediklerini içtiklerini sık sık tekrarlıyordu.² Bu nedenle de kendilerine Türklerden bir kötülük geleceğine inanmadıkları gibi kendilerine aynı dine inandıkları Avrupalılardan kötülük geleceğini düşündüklerini şöyle ifade ediyorlardı: "*Bizim asıl düşmanımız Levantenlerdir; bir de Türkiye'nin kanını kaynağından emen Avrupalı sülükler... Ta nerelerden gelip çöktüler bağrımıza, yapışıp geçirdiler dışlerini rahatça ... Bit bunlar bit, Allah belalarını versin! Ve göreceksin, felaket Türklerden değil, bize onlardan gelecek...*" (Sotiriyu, 1997, s. 45).

Osmanlı Devleti'nin Almanların yanında savaşa girmesi ile Anadolu Rumlarının korktukları başlarına geldi. Amele Taburlarındaki zorunlu çalışma yükümlülükleri, beslenme, temizlik, barınma ve sağlık koşullarındaki olumsuzluklar Rum askerlerin Amele Taburları'ndan kaçmak için fırsat kollamalarına neden oldu. Tabii burada şunu da unutmamak gerekir ki Osmanlı Devleti'nin farklı cephelerinde ön saflarda savaşan Türk askerlerinin içinde buldukları şartlarda Amele Taburları'ndaki Rumların şartlarından çok da farklı değildi. Aynı yoksulluğu ve olumsuz şartları onlarda yaşıyordu. Bu nedenle de asker kaçaklığı sadece gayrimüslimlerde değil Müslüman Türk askerleri arasında da yoğun olarak görülen bir olguydu.³ Asker kaçaklarının kendilerinden olmayan kişilere, köylere, kasabalar reva gördükleri hadiseler ise savaş ortamının yarattığı otorite boşluğunun bir sonucuydu ve karşılıklı olarak iki toplumu da etkiliyordu. Kaçaklar aynı zamanda hem kendilerini hem de ailelerini zor duruma sokuyordu.

"Tavan Taburu denilen asker kaçakları av hayvanları gibi durmadan kovalanmaktaydı. Kuyu diplerinde, lağımlarda, dam aralarında gizli sığınaklar kuruyorlardı kendilerine ve yıllarca kapalı bekliyorlardı. Hava kararır kararır koca bir kadınlar ordusunun şehir ve köylerde savaşı başlıyordu. Oğullarıyla kocaları asker kaçağı olan analardı bunlar. Dört yıl boyunca bu kadınlardan hiçbiri uykusuna doymadı, şöyle rahat bir yemek yemedi hiçbiri... Çoğu bütün geceyi bir iskemle üzerinde, kulakları kırışte, her an: "Geliyorlar!" korkusuyla sıçrayıp, dehşet duyarak geçiriyorlardı." (Sotiriyu, 1997, s. 61).

² Bu duygunun etkisi ile Yunanistan'ın Anadolu'yu işgali sırasında bazı Rumlar gönüllü ve istekli olarak Yunan ordusuna katılırken bazı Rumlar ise Yunan ordusuna katılmaktan imtina etmişler ve katılmamak için büyük mücadeleler vermişlerdir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Taner Bilgin, *Savaş Yıllarında Anadolu Rumlarının Yaşadığı İkilem, Vakantivis*, Mart 2016, S. 1, s.37-92.

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Yaşar, *Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2016, s. 5-41

Dört yıl boyunca devam eden savaş, sayısı belirsiz asker kaçaklığı, yakalanan asker kaçaklarına ibret olsun diye verilen ağır cezalar, çekilen yokluk, eziyet ve sıkıntılar gayrimüslimlerde özellikle de Anadolu Rum halkı üzerinde derin bir öfke biriktirdi.

Millî Mücadele Döneminde Rumlar

Rumlar, I. Dünya Savaşı'nın sona erip İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması'nın yapılmasından sonra başlayan işgallere karşı büyük bir sevinç duymaktaydılar. Zira savaşın bitmesi ve Osmanlı ordusunun teslim olmasından sonra Ege bölgesinde Almanların Efes yakınlarında bıraktıkları silah depoları Türk jandarmaların da kaçmasıyla birlikte Kırkica köyündeki ve çevredeki diğer Rumlar tarafından köylere taşınmıştı. Silahlanan Rumlar “*o vakit hür hissettiler kendilerini. Kamburu çıkmış sırtlar, birden düzeldi. En korkaklar bile fişeklik taşıyor; Türkler, ‘Sıkıysa şimdi gelin!’ der gibi bir kabadayı edasıyla göğüslerini kabartarak yürüyorlardı.*” (Sotiriyu, 1997, s. 140).

Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline izin verilmesi ve bir de bölgedeki Rumların silahlandıklarının duyulması bölgedeki Türk köylerinin evlerini barklarını terk ederek göç etmelerine neden olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler Osmanlı basınında ısrarlı bir şekilde ele alınmıştır. Örneğin Sebilürreşâd işgalin mahiyetini ve işgaller karşısında bölgede yaşayan Müslüman halkın Yunan mezaliminden kaçmak için bölgeden hicret etmeye başlaması karşısında halkın duygularına tercüman olmaya çalışılarak Yunanlıların mezalimi karşısında teslim olmaksızın Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında yaşamak için halkın başlattığı göç hareketinin doğru olmadığı üzerinde durmuştur. Sebilürreşâd bölgede Yunanlıların bir hakkı olmadığını bu nedenle de eninde sonunda oradan çıkarılacaklarına dikkat çekerek bölgeden Müslüman halkın göç ederek memleketi kendi elimizle düşmana bırakmasının yanlışlığını belirtmiştir (Sebilürreşâd, 12 Haziran 1919, s. 45-46).

Yunanlıların İzmir'e asker çıkarıp iç bölgelere doğru ilerlemeye başlamaları ile bölgede yaşayan Rumlar intikam için fırsatı yakaladıklarını düşündüler. M. Aksiyatis'in dediği gibi “*barınak değiştiriyordu korku.*” (Sotiriyu, 1997, s. 141) Yunan askerlerinin köylerine girmesinin yarattığı haleti ruhiyeyi şöyle anlatmaktaydı:

“Bir anda çiçekler misali açtı gönüller. İnsanlar en güzel giysilerini kuşandı. Kesildi bütün defne dalları, askerlerin üzerine serpmek için gülsuyu ve pirinç alındı. Halılar yayıldı sokaklara, kadınların son aylar boyunca gizlice dikmiş olduğu irili ufaklı bayraklarla donandı köy. Ve ilk borazanların sesi yankılandığında genç, ihtiyar, kadın, erkek diz çöküp toprağa koydular alınlarını, gözyaşları içinde dua ederek mırıldandılar: Yunanistan! Yunanistan! Anamız Yunanistan... Birdenbire beklenmedik bir önem kazanmıştı hayatımız: Beş yüz yıllık kan ve gözyaşının diyetini alacak olan ilk reaya kuşağı bizdik.” (Sotiriyu, 1997, s. 141-142).

Yunan işgali ile birlikte M. Aksiyatis eserin ilk sayfalarında tarif ettiği huzurlu, dinlerine, dillerine, kültürlerine karışılmadan yaşadıkları ve cennetten bir köşe olarak adlandırdığı topraklarla ilgili olarak söylediklerini unuttuyordu. Beş yüz yılın kan ve gözyaşı ile dolu olduğunu iddia ederek intikamını almaya girişiyordu. Bu fırsatı kaçırmamak adına Anadolu Rumlarından gönüllü olarak Yunan ordusuna katılanlar “*25 günlük eğitimden sonra cepheye sevk edilmekte*” (Sotiriyu, 1997, s. 150) kalanlarda ordularına ellerinde avuçlarında olan her şeyi vermek için birbirleri ile yarışmaktaydılar (Yalçın, 2014, s. 147, 277). Fakat katıldıkları Yunan ordusunda da çektikleri sıkıntılar da had safhadaydı. Açlık, susuzluk, bitmek bilmeyen bir mücadele ve sağlık sorunları. Aslında bunlar savaşın getirdiği çaresizlikten başka bir şey değildi. M. Aksiyatis bu çaresizliği şöyle anlatmaktaydı: “*Her şeyden mahrum kalmıştık bütün kış boyunca: Doğru dürüst bir yatacak yerden, üniformadan, gıdadan, ücretten... Sadece soygunculuğu düşünür olmuştuk. Türk köylerini talan etmeye koyulmuştu askerler.*” (Sotiriyu, 1997, s. 181). Ele geçirdikleri düşmana (Türlere) karşı da ellerinden gelen her türlü kötülüğü yapmaktaydılar. Artık hasmına karşı kıyıcılık en uç noktaya ulaşmıştı. Ele geçirdikleri kişileri konuşturmak için yapılan

işkenceden tutun da kaçma süsü vererek arkasından vurdukları tutsaklara kadar her türlü insanlık dışı muameleyi yapan Yunan askerleri daha sonra tuttıkları raporlarla kendilerini aklamaktaydılar. Bölgedeki Kuvayı Milliye çetecilerinden Kör Mehmet'in damadı kayın babasının yerini söylemediği için başına vurulan sopa ile öldürülmüştü (Sotiriyu, 1997, s. 154).

Büyük Yunan ideali ile Anadolu'yu işgale gelen Yunan ordusuyla birleşen Anadolu Rumlarının hayali kısa sürdü. Anadolu'da başlayan Millî Mücadele kısa sürede Yunan ilerleyişini durdurdu. Millî Mücadele hareketinin ve düzenli ordunun elde ettiği başarıların Yunan ordusunu içine düşürdüğü vaziyet Ekişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar çevresinde görev yapana M. Aksiyotis tarafından şöyle anlatılmaktaydı:

“Bahar ve yaz mevsimlerindeki bütün gürültülü zaferler Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar'lar, bizi perişan etti. Cephe gerisinde pusulayı tamamıyla şaşırdık! Çalan çanlar, her yerde bayraklar, vatan, millet nutukları, cilalı makaleler... hepsi saçmaydı! Ve Atina'da iyi bir çözüm şekli için, stratejik bir geri çekilip toparlanma ile önümüze çıkan fırsatı yakalamak yerine hükümet: Ankara'ya ileri! emrini veriyor... İleri ama neyle? Kiminle? Ve böylece ağustos ayında Anadolu'nun en dayanılmaz sıcaklığında Eskişehir yürüyüşü başladı. Güneş bedenimizi kavuruyor, içimizi kurutuyordu. Susuz tarlalar gibi çatlıyordu dudaklarımız, dillerimiz. Terimiz akıyordu artık, salyamız yoktu, çişimiz bile gelmiyordu. Fişeklerin kurşununu emiyorduk biraz serinleyelim diye! Arkadaşım Oresti Bekiris çıldırıp damarlarını kesti sonunda, hiç lafını etmeyelim! Biz, insan ve mühimmat olarak son ihtiyatlarımızı tüketmekteydik; düşmansa, mümkün olduğunca az kayıp vererek muntazam çekiliyor ve bizi kendi istediği yere doğru sürüklüyordu.” (Sotiriyu, 1997, s. 163).

M. Aksiyatis'in anlattığı ve kâğıt üzerinde kazandıkları Kütahya-Eskişehir galibiyetiydi. Onun anlatımından kazanılan bu zaferin “Pirus zaferi” olduğu anlaşılmakta. Yunanlıların kazandığı bu savaş Millî Mücadele hareketi içerisinde ve BMM'de de tartışmalara neden olmuş ve bir panik havası ortaya çıkarmıştı. Bunun bir sonucu olarak meclisin Kayseri'ye taşınması fikri bile tartışılmış önemli kurumlar, kadınlar ve çocuklar Kayseri'ye nakledilmişti.⁴ BMM'de yapılan tartışmalar sonunda da verilen olağan üstü yetkilerle M. Kemal'in ordunun başına geçmesi kararı alınmıştı. M. Kemal kendisine verilen yetkileri kullanarak bir dizi emir yayımlamış ve bu emirlerle de ordunun eksiklerini tamamlamaya çalışmıştı.

Kütahya-Eskişehir savaşını kazanmış olmasına rağmen Yunan ordusunun içinde bulunduğu tükenmişlik duygusu yeni bir savaşı kazanma ihtimallerinin olmadığını göstermekteydi. Sakarya Savaşı'nda silah gücü ve asker sayısı olarak üstün olmalarına rağmen Yunan ordusunun yenilmesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. M. Aksiyatis'de bu durumu şöyle anlatmaktaydı:

“Sakarya'daki o yirmi günlük savaş bizi mahvetti... Altmış ile yüz kilometrelik bir cephe üzerinde dövüşmekteydik. Sarp dağlarda, uçurumlar arasında ... Yirmi beş kilometre derinliğinde olan düşman istihkamları, Polatlı'dan Tuz Gölü'ne kadar münferid tepelere yayılmış durumdaydı. Her tepecik bir müstahkem mevki halindeydi sözün kısası. Yiğın yiğın metrisler, dikenli tel örgüleri, gözleme karakolları vardı. Ve bu cehennemden canlı çıkmayacaklarına dair sanki yemin

⁴ Bu sırada Ankara'da bulunan Mehmet Akif'in oğlu yaşananları şöyle anlatmaktaydı: “Haymana'ya doğru ilerlemeye bütün gayretleriyle uğraşıyorlardı. Top sesleri gecenin ıssızlığında Ankara'dan duyulabiliyordu. O zaman Ankara'yı Kayseri'ye nakletmek düşünülüyor. Mebuslar, büyük memurlar ailelerini çocuklarını peyderpey Kayseriye gönderiyorlardı. Ziraat Mektebi daha bazı müesseseler dahi Kayseri'ye göç etmişlerdi. Sıra bizimkilere geldi. Sıcak bir yaz günü akşamüzeri Kayseri'ye giden kağı arabalarından müteşekkil bir kabile ile anam ve hemşirelerim de yola çıktılar. Babam beni yanından ayırmadı. Benim kaldığım icabında öldüğüm yerde oğlum da ölsün dedi.” Emin Akif Ersoy, *Babam Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul 2017, s. 87.

vermişti Türkler; inatla boğazlaşıyorduk. Depolar dolusu mühimmat ve cephane vardı ellerinin altında, uçakları bile vardı... Bizim sadece süngülere dayanan yiğitliğimiz ne ifade edebilirdi ki? Hastaneler ağzına kadar doluydu. Havaya savurup attık kuvvetlerimizi, sonra da geri çekildik...” (Sotiriyu, 1997, s. 163-164).

Yunan ordusundaki bir neferin gözünden Sakarya Savaşı'nın görünümü böyleydi. Daha savaş başlamadan moral üstünlüğünü kaybeden Yunanlıların 22 gün süren savaşın yükünü taşımaları mümkün değildi. M. Aksiyatis'in savaşla ilgili verdiği bilgilerde Yunan ordusunun silah gücü olarak Türkler'den daha zayıf olduklarını iddia etmesi ve hatta Türklerin “*uçakları bile vardı*” diye belirterek aradaki güç farkına vurgu yapması ve kendilerinin ise sadece “*süngülere dayanan yiğitliklerini*” vurgulaması ise manidardı. Zira Sakarya Savaşı ile ilgili olarak yapılan akademik çalışmalarda iki ordunun askeri gücünü karşılaştıran rakamlarla ortaya konulmuştur. Buna göre karşıma şöyle bir dağılım ortaya çıkmaktadır:

	Subay	Er	Tüfek	M. Tüfek	Top	Hayvan	Araba.	Kamyon.	Uçak
Türk	5401	96.326	54.572	825	169	32.137	1.284	-	2
Yunan	3.780	120.000	75.900	2.768	286	3.800	?	840	18

(Cemal Avcı, 2020 4(1), s. 8)

Bu rakamlara baktığımızda M. Aksiyatis'in belki savaşın şiddetinden veya savaş alanında düşmanlarının kendilerinden üstün olmasından hareketle düşmanlarının silah gücü ve hatta uçak sayısı bakımından sayısal fazlalığa sahip olduğunu düşünmesi kabul edilebilir. Ancak savaş alanındaki gerçek güç dağılımı hiç de öyle değildir.

Yunan ordusunun Sakarya Savaşı'nı kaybetmesi ve ardından BMM'nin Fransızlarla imzaladığı Ankara Antlaşması Yunan ordusunun moralini tamamen bozmuş ve “*Küçük Asya'ya ebediyen elveda*” demelerine neden olmuştur. Yunan askerlerin kendi aralarında yaptıkları tartışmalarda da neden böyle bir sonucun ortaya çıktığı değerlendiriliyordu “*Türkler için durum bambaşka: Tarlası için, camisi için, ailesi için savaşıyor Türkler. Sakarya demek Termopil demektir onlar için. Sakarya diyor ve ölüme meydan okuyorlardı.*” (Sotiriyu, 1997, s. 176).

Sakarya Savaşı mağlubiyeti Yunan ordusunda moralleri tamamen alt üst etmişti. Ordunun içinde bulunduğu durumu M. Aksiyatis şöyle anlatmaktaydı:

“Bıktık savaştan! Kimisi kaçmayı düşünüyordu, kimisi de kendi kendini yaralamayı. Bir alayda ayaklanma olmuştu. Her şeyden mahrum kalmıştık bütün kış boyunca. Doğru dürüst yatacak yerden, üniformadan, gıdadan, ücretten... Sadece soygunculuk düşünür olmuştuk. Türk köylerini talan etmeye koyulmuştu askerler. Ve Kemal haklı olarak: ‘Düşmanın yaptıklarından ben utanç duyuyorum...’ şeklinde demeç veriyordu. 1914’lerdeki Türk ordusunu hatırlatıyordu bana içine düştüğümüz durum, yüreğim sızlıyordu...” (Sotiriyu, 1997, s. 181).

Savaşın kötüye gitmesiyle birlikte hastanelerde yaralı olarak yatan Rum askerlerin cepheye gitmemek için dikişlerini kesip yaralarının yeniden mikrop kapması için uğraşması, ateşini yükseltmek için her türlü hileyi yapması sık karşılaşılan olaylardı. Mağlubiyetin kaçınılmazlığı anlaşıldıkça Yunan ordusunda tartışmalar daha da alevleniyordu. İçine düştükleri durumla ilgili yaptıkları tartışmalarda kendilerini bu sefere zorlayan Batılı büyük devletlerin kendileri ile işleri bitince kendilerini satmalarından kaynaklandığını ve bununda yabancı sermayenin kendi çıkarından başka hiçbir hesabının olmamasının bir sonucu olduğuna karar vermişlerdi (Sotiriyu, 1997, s. 193).

Büyük Taarruz

Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra BMM'ye ve düzenli orduya duyulan güven iyice artmış ve Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması'yla da yurdun düşmanlardan temizlenmesinin yakın olduğuna olan inanç iyice kuvvetlenmişti. BMM ve halk bozguna uğrayan Yunan ordusunun kendisini toparlamasına fırsat verilmeden genel bir taarruz yapılarak Yunanlıların yurttan atılmasını istiyor ve bunun için sabırsızlanıyordu. Ancak ordunun komuta kademesi ordunun taarruz için gerekli hazırlıklar tamamlanamadan yapılacak bir taarruzun başarısız olması durumunda telafisi imkânsız sonuçlar ortaya çıkacağını düşündüğü için taarruz konusunda acele etmiyordu.⁵ Tabii bu durum hem halkta hem de BMM'de çeşitli eleştirilere neden olurken Türk kamuoyunun sabırsızlığı da her geçen gün artmaktaydı.

Sakarya Savaşı sonrası Yunan ordusundaki durum da aslından Türk kamuoyunun içinde bulunduğu haleti ruhiyeden pek farksız değildi. Cephedeki Rum askerler ne zaman saldırılacağını bilmeden beklemekten moralleri iyice bozulmuştu. Belki de taarruzun hemen başlamayıp hazırlıkların tamamlanması için beklenmesi Yunan ordusunda moralleri iyice alt üst ettiğinin farkında olan Türk komuta kademesi birazda bunun için bilinçli hareket etmişti. Büyük Taarruz'da Afyonkarahisar cephesinde olan M. Aksiyatis savaşı beklerken hissettiklerini şöyle anlatıyor:

"Hain sessizlik! Top ateşi başlamayacak mı? Niçin hala çalmıyorlar ateş borusunu? İnsanın canını çıkaran yürüyüş bundan bin kat iyidir! Ve gene bin kat iyidir bundan, daha dün lanetler yağdırdığımız savaş! Ölmek, böyle can çekişip beklemekten çok daha rahattır herhalde! Ne oluyor peki? Yoksa kuşatıldık mı? Türk çetecilerin gelip bizi nallamalarını mı bekliyoruz? (...) Sinirler alabildiğine gerilmiş, neredeyse çatlayacak. Karış karış karanlığı tarıyor gözlerimiz, düşmandan iz arıyor. Burun deliklerimiz ürperiyor. Çoktan başlamış kaçmaya düşüncelerimiz; burada çivilenmiş işkence çeken vücuttan uzakta dörtunal gidiyor." (Sotiriyu, 1997, s. 197).

Aslında bu ifadeler Büyük Taarruz savaşının başlamadan kazanıldığının ifadesidir. Zira cepheye ümitsiz bir şekilde bekleyen Rum askerlerin bedenlerinin aksine düşünceleri cepheden dörtunal kaçmaya başlamıştır. Savaşın başlamasından sonra da M. Aksiyatis'in ifadesiyle "bir mırıl" şeklinde bütün siperleri dolaşan "ricat" kelimesinin telaffuzundan birkaç saniye sonra Rum askerlerin pıllarını pırtılarını toplayıp yola düşüklerini anlatması dikkat çekicidir. M. Aksiyatis ricatın başlamasından sonra gelişmeleri anlatırken aynı ordunun neferlerinin birbirlerine bile acımadan kaçtuklarına dikkat çekiyor (Sotiriyu, 1997, s. 201). Canlarının derdine düşen Yunan askerlerinin gözü kaçmaktan ve kaçarken de her şeyi talan edip çalıp çırpılmaktan, yakıp yıkmaktan ve katletmekten başka bir şey görmüyordu. Yaptıkları vahşetleri M. Aksiyatis de bizzat şahit olmuş ve gördükleri karşısında neler hissettiğini "Gözlerimin gördüğü şey bir türlü kabul etmeye yanaşmıyordu aklım." diyerek anlatmaktaydı. M. Aksiyatis, Rum askerlerin sandıklar, eşyalar ve halılar yüklü bir arabayı götürdüklerini ve arabanın üstünde de ihtiyar bir Türk'le ihtiyar karısını, ellerini kollarını sımsıkı bağlayıp oturtulduğunu görmüştü. Az sonra Rum askerler üzerinden geçtikleri köprü'nün ihtiyar Türklerle birlikte havaya uçurulduğuna da şahitlik etmişti. Rum askerlerin yaptıkları bunlarla da sınırlı değildi.

⁵ Sakarya Savaşı'ndan sonra düşmanı yurttan atmak için son büyük taarruzun ne zaman yapılacağı hem BMM'de hem de ordu komuta kademesi içerisinde ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Bu tartışmalar çerçevesinde Ali İhsan Sabis Batı Cephesi I. Ordu komutanlığına atandıktan sonra yaşadıklarını anlattığı hatıratında İsmet İnönü ve ekibinin hemen taarruz arzusunda olduğunu ancak kendisinin bu fikre karşı çıktığını ifade ediyor. A. İ. Sabis Batı Cephesi'ne atandığında ordunun yeni bir saldırıyı kaldıracak malzemeye (yiyecek, giyecek, silah ve cephane) sahip olmadığını eksiklerin bir iki ayda giderilse bile o zaman da kışa gelineceğini ve yeni bir Sarıkamış faciasının yaşanacağını düşündüğü için ısrarla ani bir taarruzla karşı olduğunu ve bunu da komuta kademesine verdiği raporlarda bildirdiğini ifade ediyor. Ayrıca "Acaba hakikaten bu haldeki birliklerle taarruz yapılmak mı istendiğini yoksa blöf mü yapıldığını kendime sordum." diyerek yaşadığı şaşkınlığı da ortaya koyuyor. Ali İhsan Sabis, *Hatıraların İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri*, İstanbul 1993, C. V, Nehir Yayınları, s. 173.

“Geçtiğimiz yerlerde harabe ve kahrından, yangından, cinayetten, ırz düşmanlığı ve soygundan başka bir şey görmedim. Sivil Türk halkı ölüyordu bizim bozgunun ceremesini: Binlerce insan kaçıyordu oradan oraya; hiçbir şeyin anlamı hiçbir şeyin değeri yoktu artık.... Alevler içinde yanan bir kasabanın kıyısında, vurulmuş oğlunun üzerine eğilmiş, yüzünü gözünü paralayarak iç yırtıcı çığlıklar atan genç bir Türk kadını gördük. İçkiyle kızışan askerler hemen baktılar kadına, sonra sözle yetinmeyip...”

diye anlatımına devam eden M. Aksiyatis her türlü ahlaksızlığın yapıldığını çekinmeden ifade etmekteydi (Sotiriyu, 1997, s. 203). Bu sözler Türklerin milliyetçilik duygusu ile düşmanın hunharlığını ve barbarlığını göstermek için uydurdıkları propagandalar olmayıp M. Aksiyatis’in kendi sözleriydi. Yunan ordusunun geri çekilirken Uşak’ta halkın canını kurtarmak için köylerden, şehirlerden dağlara kaçtığına her tarafı yangının kapladığına şahit olan İsmet İnönü, hatıralarında esir edilen bir Yunan komutanla olan diyaloglarını şöyle anlatmaktaydı:

“Niçin yakıyorsunuz, muharebede böyle şey var mı? Dedim. Şimdi siz bir tümen kumandanısınız. Bu kıtaat sizin Sizi Divanharbe veririm ve kurşuna dizerim. Harp kanunları, her türlü kanunlar bunu emreder. Halka böyle muamele yapılır mı?

Ben bu sözleri bitirince, Yunan kumandanı tercümanına beni sormuş, bu adam kimdir, demiş. Cephe kumandanı İsmet Paşa demişler. Bunu duyar duymaz hemen selam vaziyetine geçti. Bana selam verdi. Çok özür diledi. Söz dinletemiyoruz, orduda zaptırapıt kalmadı, herkes bildiğini yapıyor, hiçbir suçumuz yoktur, dedi. Velhasıl uzun boylu özür diledi.” (İnönü, 1992, s. 295-296).

Yunan ordusunun geri çekilirken yaptıklarının hesabının sorulacağından korkmaları arkalarına bakmadan kaçmalarına neden olmaktadır. Kaçanlar sadece askerlerde değil sivil Rumlar da kaçıyordu. Trenler ağzına kadar kaçan Rumlarla doluydu ve kaçanlar geride kalan ne askerlerini ne de sivil halklarını düşünmüyorlardı. Yaşanan vahşet karşısında Rumlar eski günlerinden de özlemle bahsetmekten de kendilerini alamayarak *“Ve eskiden olduğu gibi Türk dostlar belirse kapıların eşiğinde ‘Akşamların hayrolsun çorbacı’ deseler gülümseyerek, ‘uğur ola efendiler!’ deseler..”* demekteydiler (Sotiriyu, 1997, s. 206). Aslında bu ifadeler ve geçmişe duyulan bu özlem Osmanlı döneminde beş yüz yıllık bir kan ve göz yaşı döktükleri suçlularının da gerçekleri yansıtmadığının kendi ağızlarından yalanlanmasıydı.

Büyük Taarruz mağlubiyetinden kaçanların son sığınakları İzmir olmuştu. İzmir’e ulaştıklarında gördüklerine de inanamamışlardı. Çünkü şehir eski canlılığını kaybedip *“ölü bir şehre”* dönüşmüştü. Yunan ordusunu takip eden Türk ordusu geçtikleri yerlerde hep kan ve gözyaşı gördü. Bu duygularla İzmir’e kadar ilerleyen Türk ordusunun İzmir’i ele geçirdikten sonra Ermeni mahallesinden başlayarak İzmir’i ateşe verdiğini ifade eden M. Aksiyatis, Türklerin İzmir’i yakmakla ne kazanacağını söyleyen kişiye *“Evet ama biz ne kazanmıştık çekilirken Türk köylerini ateşe vermekle?”* diyerek karşılık vermişti (Sotiriyu, 1997, s. 221). Türk ordusu İzmir’i tamamen ele geçirdikten sonra erkekleri savaş esiri olarak almış, kadınların, çocukların ve ihtiyarların Yunanistan’a gitmelerine izin vermişti. Esirler iç bölgelere götürülürken yolda yaktıkları, yıktıkları, zulmettikleri topraklardan geçmişler Yunan zulmünü yaşayanların öfkelerinden nasiplerine düşeni almak zorunda kalmışlardı (Sotiriyu, 1997, s. 229). Buna rağmen savaş sırasında M. Aksiyatis’in kardeşini ölümden kurtaran bir Türk tanıdık olduğu gibi, esirlere karşı öfkesine hâkim olarak bir iki sepet üzüm verecek kadar alicenaplık gösteren, onlara acıyan Türk halkı da yok değildi ki M. Aksiyatis bunu da eserinde ifade etmekten çekinmemiştir.

D. Sotiriyu eserini M. Aksiyatis’in hatıralarına dayanarak kaleme almıştı. Bu hatıralarda M. Aksiyatis anılarını anlatırken esere yansıdığı gibi mümkün olduğu kadar gördüklerini yaşadıklarını ve Türk halkına yaşattıklarını tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştu. M. Aksiyatis tüm bu yaşananların tek sorumlusunun Türkler olmadığını düşünmektedir. Ona göre Anadolu’nun zenginliklerini ellerinde tutan Hristiyan halkın ortadan kalkmasını önce Almanların sonra da

müttefik kapitalistlerin istediğini çünkü Anadolu Hristiyanlarını kendilerine bir engel olarak gördüklerini ifade ediyor (Sotiriyu, 1997, s. 109).

Yaşanan bu acıların bir şeye gebe olduğunu sezen M. Aksiyatis nasıl bir sonucun doğacağını merak etmekteydi ki, bu merakı kısa bir zaman sonra Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan mübadele sözleşmesi ile giderilmiş oldu.⁶ Bu anlaşma aynı topraklarda yaşayan iki düşman topluluğun bir arada yaşama ihtimalinin olmadığına da kabulü anlamına geliyordu. Türkiye'deki Rumlar Yunanistan'a, Yunanistan'daki Türkler de Türkiye'ye zorunlu olarak göç ettirilerek bir devir kapanmış oluyordu. Ancak hem gelenler hem de gidenler terk ettikleri toprakları hiç unutmadan oraların özlemiyle hayata gözlerini yumdular.

SONUÇ

I. Dünya Savaşı ile başlayan ve Millî Mücadele hareketinin Büyük Taarruz Meydan Muharebesi'nin kazanılmasıyla sona eren savaş ve işgaller süreci Anadolu Türk halkına büyük acılar yaşatmıştır. Ancak Türkler açısından yaşanan acıların en zoru ise yüzyıllardır Osmanlı topraklarında yaşayan dillerine, kültürlerine ve dinlerine karışmadıkları gayrimüslim halkın zor zamanlarında kendilerine reva gördükleridir. Bu nedenle Türk halkı savaşın kazanılmasından sonra bile Yunan işgalcilerle birlikte hareket eden yerli Rumların kendilerine yaptıklarını hiçbir zaman unutmadılar. Dönemin zor şartları nedeniyle yaşananları Türk halkının abarttığını düşünenler olmakla birlikte Yunan ordusunun içinde yer alan ve yapılan zulümleri dile getiren seslerin olması yaşananların anlaşılması adına önemlidir. Yapılan yanlışların açıkça ifade edildiği bu anlatının temelinde geçmişe özlem de vardır. Çalışmanın konusunu oluşturan eserde de bu özlem açıkça dillendirilmektedir. Esasen insani olarak istenen biraz toprak, para edecek ürün, yavrulayan hayvan, iyi bir eş, hayırlı evlatlar ve mutlu bir ihtiyarlıktı. M. Aksiyotis'in bu istekleri arkadaşı Drossakis'i güldürür ve sorar kim verecek sana bütün bunları? *“bizim köyümüzde vardı bunlar”* diyerek yaşananlardan duyduğu pişmanlığı ve geçmişe duyduğu özlemini ifade eder (Sotiriyu, 1997, s. 168). M. Aksiyatis'in de ifade ettiği gibi huzur içinde yaşadıkları ülkeye, millete ve devlete karşı gösterdikleri hunharlık onların yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan ebediyen ayrılmalarına neden oldu. M. Aksiyatis'e göre bu ayrılığın nedeni de Müslüman Türk halkı değildi. Millî Mücadele hareketinin başlamasından Büyük Taarruz Meydan Muharebesi'nin kazanılmasına kadar geçen sürecin Anadolu bir Rum tarafından açık yüreklilikle anlatımı yaşananların anlaşılması adına oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- AÇIKKAYA, S., ÇELİK, A. (2014). *Bir Devrin Sonu*. İstanbul: İskenderiye Kitap.
- ARI, K. (1995). *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurdu.
- ARI, K. (2014). Türk İstiklal Harbinde Kuvayı Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler. *İstiklal Harbi'nde Türk Ordusunun Yapılanması ve Düzenli Orduya Geçiş*. Ankara: ATESE Daire Başkanlığı Yayınları.
- ARI, K. (2017). Türk Roman ve Öyküsünde “Mübadele”. *Tarih ve Günce*, I/1 2017 Yaz, 5-28

⁶ Mübadele hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul 1995; Kemal Arı, Türk Roman ve Öyküsünde “Mübadele”, *Tarih ve Günce*, I/1 2017 Yaz, s. 5-28; Güngör Göçer, Mübadelenin Dikenli Yollarında Mübadele İnsanları, *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Balkanlar'a Balkanlar'dan Göçler (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e) Tam Metin Bildiri Kitabı*, Ankara 2019, C. I, s. 389-422.

- BİLGİN, T. (2016). Savaş Yıllarında Anadolu Rumlarının Yaşadığı İnkılap, *Vakıvler*, Mart 2016, S. 1, 37-92.
- CEMAL AVCI, H. A. (2020). Sakarya Savaşı'nın Önemi ve Ders Kitaplarındaki Yeri Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 1-16.
- ERSOY, E. A. (2017). *Babam Mehmet Akif Ersoy*. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- GÖÇER, G.(2012). Balkan Harbi sonrası Bir Özeleştirme Örneği Olarak “Kırmızı ve Siyah Kitap 1328 Faciası”. *Tyb Akademi*, Balkan Savaşları'nın 100. Yılında Büyük Göç ve Muhaceret Edebiyatı, 73-91.
- GÖÇER, G. (2012). Balkan Harbinde Yaşanan Zulümlerin Milli Bilincin Oluşmasına Etkisi. İçinde, *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri*, (s. 63-69). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- GÖÇER, G. (2019). Mübadelenin Dikenli Yollarında Mübadele İnsanları. İçinde, *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Balkanlar'a Balkanlar'dan Göçler (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e) Tam Metin Bildiri Kitabı*, C. I (s. 389-422). Ankara: Gece Kitaplığı.
- GÖÇER, G. (2021). Millî Mücadele'nin Gönüllü İrşadçısı Mehmet Akif. *III. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*, (s.371-384). Burdur.
- İNÖNÜ, İ. (1992). *İsmet İnönü Hatıralar*. İstanbul : Bilgi Yayınevi.
- MUTLU, C. (2007). *I. Dünya Savaşı'nda Amele Taburları*. İstanbul : IQ Kültür Sanata Yayıncılık.
- ORAN, B. (1986). *Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*. Ankara : Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- SABİS, A. İ. (1993). *Hatıraların İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri*, C. V, İstanbul: Nehir Yayınları
- SARISAMAN, S., ÜÇÜNCÜ, U. (2016). Arşiv Belgelerine Göre Büyük Tarruz, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 9, S. XXV, 269-310.
- Sebilürreşâd. (12 Haziran 1919). İzmir Havalisinden Hicret. *Sebilürreşâd*, 421-422.
- SOTİRİYU, D. (1997). *Benden Selam Söyle Anadolu'ya*. İstanbul : Alan Yayıncılık.
- YALÇIN, K. (2014). *Emanet Çeyiz*. İstanbul: Bir Zamanlar Yayıncılık.
- YAŞAR, H. (2016). Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2016, 5-41.